

Kitap İncelemesi-Book Review

19. YÜZYILIN BAŞINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU

William Eton-Kitabevi Yayınları. Çeviren: İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul 2009.

Derviş Tuğrul KOYUNCU*

İngiliz devlet ve ticaret adamı olan William Eton İzmir, Basra, Malta ve Odesa'da (Hocabey) Oriental Company için ticaret faaliyetlerinde bulunmanın yanında uzun süre diplomatik görevlerde de bulunmuştur. Eton 1794-1801 yılları arasında Büyük Britanya Başbakanı William Pitt'in savaş bakanlığını yapmıştır. Aynı zamanda İngiliz Politikacı Eton Henry Dudas'a doğu uzmanı olarak da danışmanlık yapmıştır.

Eton'un Osmanlı İmparatorluğu'nun pek çok eyaletinde bulunmasını sağlayan Oriental Company adına çalışmış olmasıdır. Eton'un en çok ses getiren eseri "A Survey of Turkish Empire" (Türk İmparatorluğu Üzerine İnceleme) isimli eseridir. Bu eser 1798 senesinde ilk baskısını yapmıştır. Bu eser İngiliz Parlamentosuna sunulmuş iktisadi ve siyasi bir rapordur. Eton, eserde Türkleri ve Osmanlı İmparatorluğu'nu oryantalist bakış açısı ile değerlendirmektedir. Hatta kitabın önsüzünde kendisinin daha önce Osmanlı ile ilgili yazılmış olan seyahatnameleri okuyanlar tarafından eleştirileceğini de itiraf etmektedir.

Eserin 2009 yılında Kitabevi yayınları tarafından Türkçe yapılan baskısı Fatih Yeşil'in değerlendirme yazısı ile

* Arş. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, dervistugrul@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3800-0386.

*Geliş Tarihi-Received Date: 24.09.2020
Kabul Tarihi-Accepted Date: 09.10.2020*

başlamaktadır. Her bir bölümde farklı konular ele alınmaktadır. Eser 11 bölümden oluşmaktadır. İlk dört bölüm sırasıyla, yönetim biçimi, maliye, askeri güç ve dini konuları kapsamaktadır. Beşinci bölüm kısa bir Türk tarihidir. Altıncı bölüm sanat, bilim, ticaret ve âdetler üzerinedir. Sonraki bölümler ise Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfusu, eyaletlerinin durumu, Yunanistan'ın siyasi durumu, Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomatik ilişkileri ve İngiltere'nin doğu ticaretinin durumu üzerinedir.

Bu eser, Osmanlı tarihine merak duyan herkesin mutlak ve mutlak okuması gereken önemli bir kaynaktır. Yazarın yapmış olduğu oryantalist değerlendirmeler bir kenara bırakılacak olunursa eserde Osmanlı iktisadi, sosyal, kültürel, tıp, dil, ilahiyat, sosyoloji ve siyasi tarihine kadar birçok alanı ilgilendiren önemli bilgilere haizdir. Yine birinci baskının önsüzünde Osmanlı seyahatname literatürüne kısaca değinilmiş olması, bunları Türkleri övenler ve övmeyenler olarak gruplamış olması seyahatnamelere ilgi duyup yeni başlayanlar için önemli bir kılavuz durumuna getirmektedir. Kitabın takdim yazısında ise M. D'ohsson, Baron De Tott ve M. Peyssonel'in Osmanlı ile ilgili olan eserleri ve şahsiyetleri hakkında kısada olsa bilgi verilmesi, Osmanlı tarihine merak duyan okuyucular açısından önemlidir.

Eserde Osmanlı maliyesinin sabit gelir kalemleri ile gider kalemleri tablo şeklinde aktarılmıştır. Burada gelirler hem kuruş cinsinden hem de sterlin cinsinden verilmiştir. Bu ayrıntılı aktarım iktisat tarihçilerine kitabın yazıldığı dönem için parite çıkartma şansı tanımaktadır. Yine Eton yabancı tüccarların Osmanlı tüccarlarına göre vergi avantajına sahip olmasının nedeni olarak Osmanlı yöneticilerinin cahil olmasından kaynaklandığını düşünmektedir. Yazar erken dönem Osmanlı Devleti'nin askeri başarılarının sebebi olarak feodal sistemden kaynaklı güçsüz Balkan devletlerini görmektedir. Çalışmada dönem itibariyle Osmanlı ordusunun personel sayısı ve idari sistemi hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

Eserin en ilginç kısımlarından birisi de İmparatorluğun nüfusu ile ilgili yapılan tespitlerdir. Yazar, İmparatorluğun toprak büyüklüğü ile nüfusu arasında ters orantılı bir ilişki olduğunu,

nüfusun artmamasında sağlıksız yaşam koşulları ile veba salgınlarının etkili olduğunu belirtmektedir. Halep, Diyarbakır, Kahire, İzmir, Bağdat, Basra, Mardin ve İstanbul'un nüfusuna dair rakamlar verilmektedir. Özellikle İstanbul'un nüfusuna dair yapılan hesaplar ve bu bilgilerin Avrupa başkentleri ile karşılaştırılması önemlidir. Yine İstanbul'un iasesine dair verilen bilgiler ile tereyağı, kahve kımız ve ekmek yapımına dair verilen bilgiler de kıymetlidir.

Eserde Osmanlı hukuk sistemi için önemli bilgiler de mevcuttur. Miras, mülkiyet, müsadere, evlilik, boşanma ve müskirat tüketiminde verilen cezalar da anlatılmaktadır. Buna ilaveten Osmanlı millet sistemi içerisinde yer alan milletlerin hangi mesleklerde uzmanlaştıkları eserde anlatılmaktadır. Yine eserde yazarın Osmanlı Eyaletlerini incelemek istemesindeki gaye çok ilginçtir. Eton, Osmanlı politik sisteminin yıkılmasını önleyen şartların bulunmasında eyaletlere önem atfetmiştir. Son olarak kitabın yazıldığı dönem itibariyle İngiltere'nin Türkiye ile ticaret hacminin azalması, Türkiye ekonomisinin zayıflamış olması, İngiltere'nin rakipleri ile rekabeti ve Levant Şirketi'nin tekeli gibi tespitler de yapılmıştır.

Sonuç olarak eser okuyucuya satır aralarından önemli tarihi dersler çıkarma imkânı tanımakla beraber projeksiyonu olan emperyalist devletlerin çalışma yöntemlerini tanıma fırsatı da sağlamaktadır. Mesela yazarın Yunanistan'ın bağımsızlığından yaklaşık 30 yıl önce eseri kaleme almış olmasına rağmen, Yunanistan'ın bağımsızlığa yakın olduğu tespitini yapmış olması ile ısrarlı bir şekilde bedevi Arapların Türklere karşı olumsuz bakışını anlatıyor olması emperyalist amaçlar ile doğru orantılıdır. Yine yazarın Türk tarihine bakış açısı ve değerlendirmeleri, Türkiye'de 90'lı yıllara kadar orta öğretim kurumlarında okutulan tarih ders kitaplarının kaynağına dair okuyucuya farkındalık yaratmaktadır. Son olarak Eton'un Türkleri her defasında barbar olarak nitelenmesi, Kudüs'ü haçlılara teslim edenin Türkler olduğu gibi yanlış bilgilerin verilmesi, eserin propaganda amacı ile yazılmış olmasının da etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

ETİK: Bu makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Çalışmamızın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.